

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALAR VA OTA-ONALAR MUNOSABATLARINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18226985>

Kalieva Marjan Sabit qizi

*Nukus Davlat Pedagogika Instituti Magistratura bo'limi Psixologiya mutaxassisligi
birinchi kurs talabasi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalar (7–10 yosh) va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Ota-onaviy tarbiya uslublari, emotsional yaqinlik, muloqot sifati hamda ijtimoiy muhitning bolaning shaxs sifatida shakllanishiga ta'siri yoritib beriladi. Shuningdek, oiladagi psixologik iqlim va ota-onaning pedagogik madaniyatining bolaning o'qish motivatsiyasi hamda xulq-atvoriga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi.

Kalit so'zlar

kichik maktab yoshi, ota-ona va bola munosabatlari, ijtimoiy psixologiya, tarbiya uslublari, emotsional qo'llab-quvvatlash.

Abstract: This article analyzes the socio-psychological characteristics of relationships between primary school children (7-10 years old) and parents. The influence of parental methods of upbringing, emotional closeness, the quality of communication, and the social environment on the formation of a child as a personality is highlighted. Also, the influence of the psychological climate in the family and the pedagogical culture of parents on the child's learning motivation and behavior is scientifically and theoretically substantiated.

Keywords: *primary school age, parent-child relationships, social psychology, upbringing methods, emotional support.*

Аннотация

В данной статье анализируются социально-психологические особенности отношений между детьми младшего школьного возраста (7-10 лет) и родителями. Освещается влияние современных методов воспитания, эмоциональной близости, качества общения и социальной среды на формирование ребенка как личности. Также научно-теоретически обосновано влияние психологического климата в семье и педагогической культуры родителей на мотивацию и поведение ребенка к учебе.

Ключевые слова

младший школьный возраст, отношения между родителями и детьми, социальная психология, методы воспитания, эмоциональная поддержка

Bugungi kunda ta'lim tizimida kichik maktab yoshidagi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu jarayonda oila, xususan ota-onalar bilan bolaning o'zaro munosabatlari muhim ijtimoiy-psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi. Kichik maktab yoshi bolaning shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiy tajriba orttirishi hamda ta'lim faoliyatiga munosabati qaror topadigan muhim davr hisoblanadi. Shuning uchun ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini ilmiy jihatdan o'rganish pedagogik va psixologik tadqiqotlar uchun katta ahamiyatga ega. Kichik maktab yoshidagi bolalar shaxsining shakllanishida oilaning, xususan, ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlarning roli beqiyos ahamiyatga ega. Aynan 7-10 yosh davri bolaning ijtimoiylashuvi, emotsional barqarorligi, o'z-o'zini baholashi va kommunikativ ko'nikmalari shakllanadigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Oiladagi muloqot sifati, ota-onaning tarbiyaviy uslubi, ularning bolaga bo'lgan munosabati va qo'llab-quvvatlashi bolaning keyingi psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi davrda axborot oqimining kuchayishi, oila tizimidagi o'zgarishlar, ta'lim talablari ortib borishi kichik maktab yoshidagi bolalar psixologiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, ota-onalar tomonidan bolalar bilan noto'g'ri muloqotning kuchayishi, jazolashning haddan ziyod ko'pligi yoki aksincha, nazoratning yetishmasligi kabi omillar bolalarda injiqlik, qo'rquvlar, o'ziga ishonchsizlik, agressiya yoki ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalar psixologik rivojlanishining asosiy jihatlari, ota-ona va bola munosabatlarining turlari hamda ushbu munosabatlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari yoritiladi.

Tadqiqotning maqsadi – oiladagi munosabatlarning bolaning emotsional holati va ijtimoiylashuviga ko'rsatadigan ta'sirini ilmiy manbalar asosida tahlil qilishdir.

Kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari. Kichik maktab yoshi 7-10 yoshlarni qamrab oladi va bu davr bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Kichik maktab yoshi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda bolaning bilish jarayonlari – idrok, diqqat, xotira va tafakkur jadal rivojlanadi. L.S. Vygotskiy ta'kidlaganidek, bolaning psixik rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'sir

jarayonida shakllanadi. Ayniqsa, oila muhitida ota-onalar bilan bo'lgan munosabatlar bolaning rivojlanishida yetakchi omil hisoblanadi. Bolalar kattalarning bahosiga juda sezgir bo'ladilar va ular uchun ota-ona hamda o'qituvchi fikri asosiy mezon hisoblanadi. Shuning uchun ham bu yoshda muloqot uslubi, rag'batlantirish, qo'llab-quvvatlash bolaning o'qish motivatsiyasi va o'ziga bo'lgan ishonchini belgilaydi. Kichik maktab yoshidagi bolalar emotsional jihatdan barqaror bo'lishmaydi: ular tez xafa bo'lishi, qo'rqib qolishi, o'z fikrini doim ham mustaqil himoya qila olmasligi mumkin. Shu sababli ota-onalar tomonidan beriladigan mehr, iliq munosabat, tushuntirish orqali tarbiyalash uslublari juda muhimdir.

Kichik maktab yoshi bolaning psixik rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda bola ta'lim faoliyatiga moslashadi, ijtimoiy rollarni o'zlashtira boshlaydi va o'zini jamiyat a'zosi sifatida anglaydi. Aynan shu jarayonda ota-onalar bilan bo'lgan munosabatlar bolaning ijtimoiy moslashuvi, o'z-o'zini baholashi va emotsional barqarorligida hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari 7-10 yosh oralig'idagi bolalar uchun bilish jarayonlarining faollashuvi, mantiqiy tafakkurning shakllanishi va irodaviy sifatlarning rivojlanishi xosdir. Bola kattalarning, ayniqsa ota-onaning bahosiga juda sezgir bo'ladi. Ular tomonidan bildirilgan qo'llab-quvvatlash bolaning o'ziga ishonchini oshirsa, befarqlik yoki haddan tashqari tanqid esa psixologik noqulaylikka olib kelishi mumkin.

Ota-onalar munosabatlarining ijtimoiy-psixologik jihatlari.

Ota-ona va bola munosabatlari oiladagi psixologik muhitga, tarbiyaviy uslubga va kommunikatsiya sifatiga asoslanadi. Ularning asosiy turlari quyidagilardan iborat:

Demokratik uslub – bolaga hurmat bilan yondashish, tushuntirish, birgalikda qaror qabul qilish. Bu uslub ijtimoiylashuvning eng sog'lom shaklini yaratadi.

Tarbiya uslubi (avtoritar, demokratik, liberal): Demokratik tarbiya uslubi bolaning mustaqilligi va mas'uliyatini rivojlantiradi. Emotsional yaqinlik: Mehr, tushunish va qo'llab-quvvatlash bolaning ruhiy sog'lomligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Muloqot sifati: Ochiq va samimiy muloqot bola va ota-ona o'rtasida ishonchni mustahkamlaydi. Ijtimoiy psixologiya nuqtayi nazaridan qaralganda, ota-onalar bolaning birinchi ijtimoiy modeli hisoblanadi. Bola jamiyatdagi xulq-atvor me'yorlarini, muloqot uslublari va munosabat shakllarini aynan oilada o'zlashtiradi. Oilaviy muhit va bolaning ijtimoiy moslashuvi oiladagi sog'lom psixologik muhit bolaning maktab jamoasiga tez moslashishiga yordam beradi. Ota-onaning bolaning o'qish faoliyatiga qiziqishi, uni rag'batlantirishi va muammolarini birgalikda hal qilishi ijobiy natijalarga olib keladi. Aksincha,

oiladagi nizolar bolaning xulqida tajovuzkorlik yoki tortinchoqlik kabi salbiy holatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Avtoritar uslub – qat’iy nazorat, buyruqbozlik, jazolashning ko’pligi. Bu uslubdagi ota-onalarning bolalari ko’pincha qo’rqoq, o’ziga ishonchsiz bo’ladi yoki aksincha agressivlik rivojlanadi.

Liberal / beparvo uslub – ota-onalar nazoratni juda kam qiladi. Natijada bola o’zini boshqarish qiyinlashadi, intizom past bo’ladi. Ota-onalar va bolalar o’rtasidagi samimiy suhbat, fikr almashish, birgalikdagi faoliyat bolalarning emotsional rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Iliq munosabatga ega bolalarda o’zini baholash yuqori bo’ladi, ular darslarda faollik ko’rsatadi, boshqalar bilan muloqotga kirishishdan cho’chimaydi.

Bola kattalarning, ayniqsa ota-onaning bahosiga juda sezgir bo’ladi. Ular tomonidan bildirilgan qo’llab-quvvatlash bolaning o’ziga ishonchini oshirsa, befarqlik yoki haddan tashqari tanqid esa psixologik noqulaylikka olib kelishi mumkin. Ota-onalar munosabatlarining ijtimoiy-psixologik jihatlarini Psixologiyada ota-onalar munosabatlari masalasi bir qator nazariyalar orqali izohlanadi. Jumladan, D.Baumrind tomonidan ishlab chiqilgan tarbiya uslublari nazariyasiga ko’ra, avtoritar, demokratik va liberal tarbiya uslublari bolaning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga turlicha ta’sir ko’rsatadi.

Ijtimoiy psixologiya nuqtayi nazaridan qaralganda, ota-onalar bolaning birinchi ijtimoiy modeli hisoblanadi. Bola jamiyatdagi xulq-atvor me’yorlarini, muloqot uslublarini va munosabat shakllarini aynan oilada o’zlashtiradi.

Oilaviy muhit va bolaning ijtimoiy moslashuvi

Sog’lom oilaviy muhitda tarbiyalanayotgan bolalar maktab jamoasiga tez moslashadi, o’qituvchilar va tengdoshlari bilan samarali muloqot o’rnatadi. Ota-onaning bolaning o’quv faoliyatiga qiziqishi, uning muvaffaqiyatlarini qo’llab-quvvatlashi va qiyinchiliklarini birgalikda hal qilishi bolaning o’qishga bo’lgan ijobiy munosabatini shakllantiradi. Aksincha, oiladagi nizolar, ota-onalar o’rtasidagi ziddiyatlar yoki befarqlik bolaning xulq-atvorida salbiy ijtimoiy-psixologik holatlarni keltirib chiqaradi. Bunday bolalarda tortinchoqlik, tajovuzkorlik yoki o’qishga nisbatan befarqlik kuzatilishi mumkin. Shu sababli ota-onalar bilan olib boriladigan psixologik-pedagogik maslahatlar va treninglar bolaning ijtimoiy moslashuvini ta’minlashda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodlari va namunaviy empirik tahlil

Mazkur maqolada namunaviy empirik tadqiqot modeli qo’llanildi. Tadqiqotda kichik maktab yoshidagi bolalarning ota-onalari bilan munosabatlarini o’rganish maqsadida so’rovnoma usulidan foydalanildi. Tadqiqot ishtirokchilari Tadqiqotda 7-10 yoshli bolalarning 30 nafar ota-onasi shartli ravishda ishtirok

etgan deb olinadi. Tadqiqot metodikasi Ota-onalar uchun tuzilgan so'rovnoma quyidagi yo'nalishlarni qamrab oldi: bola bilan muloqotga ajratiladigan vaqt; emotsional qo'llab-quvvatlash darajasi; tarbiya uslubining ustun turi; bolaning o'qishga bo'lgan munosabati. Namunaviy natijalar tahlili So'rovnoma natijalariga ko'ra, respondentlarning 60 foizi demokratik tarbiya uslubini qo'llashini bildirgan. Ushbu guruh bolalarida o'qishga qiziqish va ijtimoiy faollik yuqori ekanligi kuzatilgan. Avtoritar tarbiya uslubi ustun bo'lgan oilalarda esa bolalarda xavotir darajasi va tortinchoqlik belgilari ko'proq namoyon bo'lgan. Olingan namunaviy natijalar ota-onalar munosabatlarining bolaning ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga sezilarli ta'siri mavjudligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar bolaning ijtimoiy-psixologik rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ota-onalarning ongli, mehrga asoslangan va pedagogik jihatdan to'g'ri munosabati bolaning barkamol shaxs bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi. Shu sababli ota-onalar psixologik bilimlarini oshirib borishlari va bolalar bilan munosabatda ijobiy tarbiya usullaridan foydalanishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.
<https://doi.org/10.1177/02724316911111004>
2. Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487>
3. Ginzburg, G. S. (2011). *Psikhologiya semeynykh otnosheniy* [Psychology of family relations]. Akademicheskiy proyekt.
4. G'oziev, E. *Yosh va pedagogik psixologiya*. Toshkent.
5. Karimova, V. M. *Oila psixologiyasi*. Toshkent.
6. Leontev, A. N. *Faoliyat va shaxs rivoji*. Moskva.
7. Vygotskiy, L. S. *Bolaning psixik rivojlanishi nazariyasi*. Moskva.